

WAFFEN SS'İN MOLLA KURSLARI

Mullah Courses of the Waffen SS

Dr. Aybüke GÜZAY

Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir, Türkiye, aybukeguzay@hotmail.com

Çeviri/ Translation

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
20.08.2021

Kabul/Accepted:
20.09.2021

Sayfa/ Page:
312-320

Öz

II. Dünya Savaşı esnasında Almanya, Sovyetler Birliği'ni bertaraf edebilmek için, uzun zamandır bu birliğin zulmü altında ezilen milletleri kullanma planları yapmıştır. Kırım, İdil-Ural, Türkistan gibi bölgelerde Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan askerî lejyonlar haricinde Almanya'da imam yetiştirme kursları açılmıştır. İmam ve molla okulları askerî imamlara dinsel bir eğitim verecektir. Savaşın ilerleyen dönemlerinde güçlü bir propaganda yöntemi olarak ortaya konulan bu uygulama ile gönüllü askerî birlikler arasında görev yapacak imamların etkili olacağı düşünülmüştür. Alman silahlı kuvvetleri olan Wehrmacht ve SS (Schutzstaffeln) adı verilen koruma birliklerinin Dresden ve Göttingen'de kurmuş oldukları bu okullar hakkında yapılan araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, Alman arşiv belgelerinin irdelenmesi sonucu çok daha verimli sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir. Bu okullarda yetişen imamlar ve görev yapan öğretmenler, sınıfların kaç kişilik olduğu, bu sınıflarda kaç öğrencinin öğrenim gördüğü mevzuları haricinde öğrencilerin hangi milletlere mensup oldukları da açığa çıkması gereken hususlar olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca bu okulların ne zaman kurulduğu ve sonlandırıldığı da bir muamma olarak karşımızda durmaktadır. Tarafımızdan tercüme edilen bu çalışmada, imam okulları ile ilgili pek çok soruya cevap aranmaktadır. Halen eksiklerin olduğu bilinmekle birlikte, bu alanda bir boşluğu dolduracağı ve yeni çalışmalara vesile olacağı düşünülmektedir.

10.32579/mecmua.985022

Anahtar Kelimeler: Waffen SS, Molla Okulları, Almanya, II. Dünya Savaşı, Wehrmacht.

Abstract

II. During World War II, Germany made plans to use the nations oppressed by this union for a long time in order to eliminate the Soviet Union. Apart from the military legions formed against the Soviet Union in regions such as Crimea, Idil-Ural, and Turkestan, imam training courses were opened in Germany. Imam and mullah schools will provide religious training to military imams. This practice, which was put forward as a powerful propaganda method in the later periods of the war, was thought to be effective for imams who would serve among the voluntary military units. Although the researches on these schools established by the German armed forces, the Wehrmacht and the SS (Schutzstaffeln) in Dresden and Göttingen, are limited, it is thought that much more productive results will be achieved as a result of the examination of the German archive documents. The imams who grew up in these schools and the teachers who work in these schools draw attention as the issues that need to be revealed as to which nationality the students belong to, apart from the number of people in the classes and how many students study in these classes. It is also a mystery when these schools were established and terminated. In this study, translated by us, answers are sought to many questions about imam schools. Although it is known that there are still deficiencies, it is thought that it will fill a gap in this field and will be instrumental in new studies.

Keywords: Waffen SS, Molla Schools, Germany, II. World War, Wehrmacht.

Atıf/Citation: GÜZAY, A. (2021). Waffen SS'in Molla Kursları. MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 12, Sayfa: 312-320.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Aybüke GÜZAY

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder/ederler.

Bu çalışma, Prof. Dr. Peter Heine tarafından kaleme alınan ("Die Mullah-Kurse der Waffen SS", Herausgegeben von Gerhard Höpp und Brigitte Reinwald, Fremdeinsätze. Afrikaner und Asiaten in europäischen Kriegen, 1914-1945, Studien 13, Verlag Das Arabische Buch, 2000, s.181-188.) makalenin çevirisidir.

Giriş

Almanya II. Dünya Savaşı esnasında imamları eğitmek amacıyla bir okul kurmayı tasarlamış ve savaşın ilerleyen dönemlerinde bu tasarısını gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Bu kurumlarda sahadaki askerler üzerinde etkili olabilecek ve dini propaganda yapacak imamların eğitimi amaçlanmıştır. Bu eğitim neticesinde Sovyet Rusya'ya karşı savaşırılan lejyonlardaki askerlerin daha coşkulu olmaları beklenmekle birlikte Almanlarla olan işbirliğinin güçlendirilmesi de hedeflerinde olan bir mevzudur. Bunun haricinde kurslardaki öğretmenler, kurs saatleri, verilen derslerin içeriği ve öğrenciler konusunda pek çok hususun açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu hususlara David Motadel tarafından kaleme alınan “İslam ve Naziler” adlı eserde değinilmiştir. Tercümesini yaptığımız bu çalışmanın da kaynak gösterildiği eserde pek çok alman arşiv belgesi de kullanılmıştır. Göttingen ve Dresden’de kurulan molla okullarına dair yararlanılabilecek bir kaynak olmakla birlikte, Coşkun Kumru tarafından kaleme alınan “Dresden’deki SS Molla Okulu ve Türkistan Çalışma Grubu” adlı çalışma da bu hususta önemlidir. Coşkun Kumru’nun çalışmasında, 21 Nisan 1944’te Guben’de açılan bir imam okuluna ek olarak Kasım 1944’ten itibaren Dresden’de SS Şefi Heinrich Himmler’in emriyle kurulan bir SS Molla Okulundan bahsedilmektedir. Ayrıca Dresden’de kurulan okulun Türkistanlılardan oluşan Silahlı SS Birlikleri için imam yetiştirirken, Göttingen’deki okulun ise Wehrmacht bünyesinde görev yapan Türk birlikleri için imam eğittiği belirtilmiştir. Molla okulundan mezun olan öğrencilerin “imam” veya “molla” unvanlarından hangisini alması gerektiği de tartışma konusu olmuştur. Prof. Alimcan İdris’in görüşüne göre Ruslar tarafından da kullanıldığı için “imam” teriminin tercih edilmesi daha doğru bulunmaktadır. Dresden mezunlarının silahlı gruplardaki rolleri nedeniyle “imam” terimi önerilmiştir. Tarafımızdan tercüme edilen bu çalışmada, molla okullarına dair bazı sorulara da ayrıca yanıt alınabilmektedir. Eksik kalan hususların ise yeni yapılacak araştırmalar sonucunda aydınlığa kavuşması beklenmektedir.

Die Mullah Kurse der Waffen SS

Bu yüzyılın Avrupa’daki büyük savaşlarında, tarafların yanında mücadele eden Müslümanların kullanımı tam olarak aydınlığa kavuşmamış bir mevzudur. Müslüman gönüllülerin kazanılmasının bir aracı olarak özellikle dinin vurgulanması konusunda Alman tarafı hiç değilse çaba göstermiştir.¹ Bu husus I. Dünya Savaşı’nda “bizim savaştığımız bölgelerde” Alman propagandası için geçerlidir ve bu doğrultuda Wünsdorf’da (Höpp, 1988: 43-49; Zehrendorf, 1993: 215-226; Heine, 1980: 197-199; Tunisi, 1982: 89-95; Snouck ve Becker, 1093: 378-387) “Yarım Ay” kampının kurulması da Almanların Sovyetler Birliği’ndeki² Müslüman azınlıklara yönelik politikası ile II. Dünya Savaşı esnasında Arap milliyetçileriyle (Wild, 1985: 126-173) iş birliği yapma çabaları gibidir. Hatta Wünsdorf’daki Yarım Ay kampının organizasyonunda ve orada bulunan mahkûmlar için geliştirilen propaganda yönteminde, siyasi telkinlerin yanında din eğitimi de önemli bir rol oynamıştır. Alman ordusunun Sovyetler Birliği’ne saldırısından sonra, Wehrmacht Yüksek Komutanlığı Sovyetler Birliği’ndeki Müslüman azınlık üyelerinden oluşan gönüllü birlikleri kurmuş ve bu hususun

¹ Dini duygulara hitap eden propaganda bir Alman icadı değildir. Napolyon, kendisini Müslüman olarak tanımladığı bildirilerle Mısır halkını kazanma yollarını aramıştır. (Norman Daniel, *Islam, Europe, and Empire*, Edinburgh 1966).

² Sovyetler Birliği’nde İslam üzerine memnuniyet verici bir şekilde gelişme gösteren literatüre atıfta bulunulmalıdır: Alexandre Bennigsen ve S. Enders Wimbush, *Mystics and Commissars: Sufism in the Soviet Union*, London 1985; Daniel Brower ve Edward Lazzarini (Hg.), *Russia’s Orient: Imperial Borderlands and Peoples 1700 – 1917*, Bloomington 1997; Michael Kemper (Hg.), *Muslim Culture in Russia and Central Asia from the 18th to the Early 20th Century*, Berlin 1996; Timur Kacaoglu, “Islam in the Soviet Union: Atheistic Propaganda and „Unofficial Religious Activities”. In: *Journal of Muslim Minority Affairs* 5 (1984), S. 145-152; Bert G. Fagner: “Probleme der Nationswerdung der Usbeken und Tadshiken” In: *Andreas Kappeler (Hg.), Die Muslime in der Sowjetunion und in Jugoslawien*, Köln 1989, S. 19-34.

uygulanması gerekmiştir.³ Bu bağlamda özellikle Hristiyan askerlerle eşit muamele açısından sahada Müslüman imamların da Alman birlikleri tarafından görevlendirilmesi lüzumludur. Bu konu hakkında çeşitli askerî yetkililerin de hemfikir oldukları görülmektedir. Müslümanlar arasındaki dini bilgiler ile ilgili  ne sürülen veya gerçekte var olan eksiklikler göz önüne alınarak Alman ordusu dinsel eēitim devamlılıēının acil bir ihtiyaç olduğunu görmüŐtür. Müslüman gönüllülerin saha imamlarından dinsel bir eēitim almalarının gerekliliēinden sonra, gönüllü birliklerin generali başlangıçta Göttingen'deki oryantalist Bertold Spuler tarafından geliştirilen ve yürütülen bir programı uygulamıŐtır. (Heine, 1996: 229-238). Spuler, iyi bir bakıŐ açısıyla, imam kurslarının içerik ve organizasyon sorunlarına dair pek çok rapor kaleme alarak çaba göstermiştir. Bu bağlamda imamların talebelerinin hangi çevreden olacaēına dair soru belirsiz kalmıŐtır. Spuler sadece Sünniler ve Őiiler arasındaki sorunları işaret ederek, ulusal veya etnik mensubiyetleri de adlandırmıŐtır. Aksi takdirde kurs katılımcılarının izahlarına dayanılarak onların kiŐisel vaziyetleri hakkında hiçbir Őey  ērenilemeyecektir. Spuler, onların raporlarında bu bağlamda sünni ve Őii gönüllüler arasındaki mezhep çatıŐmaları ile ilgili Waffen SS'in Dresden'de planlanan imam kurslarını işaret etmiştir. Burchard Brentjes ise bu kursları fazla ayrıntıya girmeden farklı bir bağlamda ele almıştır. (Brentjes, 1985: 151-172).

Gerhard H pp' n Almanya'daki İslam tarihine dair geniŐ arŐivinde bu konu hakkında daha fazla bilgi edinmemizi saēlayan bazı belgeler bulunmaktadır. Gerhard H pp, bu belgeleri tarafıma olaēan st  bir cömertlikle sunmuŐtur.

Mevcut belgelere raēmen Dresden'deki imam kurslarıyla ilgili bazı sorular halen cevapsız kalmaktadır. Bunlar her Şeyden  nce Waffen SS'in bu kursları yürütme motivasyonu ile ilgilidir. Bosnalı SS tümeni Hançer, SS yönetimine böyle bir talepte bulunmuŐ mudur? Talep Türkistan gönüllülerinden mi gelmiştir? Türkistan alıŐma grubu bu bağlamda nasıl bir rol oynamıştır? Nazi Almanya'sındaki iki büyük askerî yapı arasındaki rekabetin bir sonucu olarak gönüllü birliklerin generali tarafından Wehrmacht'ın imam kurslarının oluŐturulmasına SS'in bir tepkisi midir? Siyasi iŐler komisyonu yetkilisi Gerhard von Mende⁴ ve Kudüs Müftüsü Amin el-Hüseyini arasındaki 27 Temmuz 1944 tarihli ve kendisine ulaŐılamayan bir görüŐmeye ilişkin bir notta Őunlar kaydedilmiŐtir:

“Korgeneral 'in el yazısı ile yazılmıŐ bir notudur: Gönüllü birliklerin Generali K string'e yazılmıŐtır. “Mollaları ve imam  ērencilerini birleŐtirin.” Müftülük  st Yönetimi.(Institut für Zeitgeschichte, München, 5. 8. 1944)

AnlaŐıldıēı  zere M ft , Göttingen ve Dresden gruplarını “Türkistan alıŐma Grubu” olarak saha imamlarını eēitmek için bir araya getirmeye çalışmıştır. GiriŐim en azından belirli oranda da olsa baŐarılı olmuştur. 23 Aralık 1944 tarihli bir notta ise son olarak Şu ifadeler mevcuttur:

“Gönüllü birliklerin generali, ordu molla ve imamlarının eēitim kursları ile Waffen SS'in eēitim kurslarını Dresden molla okulu kurslarında birleŐtirmek için gönüllü birlikleri kabul ettikten sonra, Waffen SS'in Müslüman birliklerinin ve ordunun dini ihtiyaçlarını kontrol etme alanındaki çalıŐmaların ani artıŐı göz önüne alındıēında DI/5k'da özel bir k tip atanmasını gerekli görmektedir.” (BarchB, Film 2180, 23. 12. 1944).

Burada nihai cevapları bulmak için ciddi derecede sezgiye ve kesinlikle biraz da araŐtırmacı Őansına ihtiyaınız vardır.

³ Detaylı bilgi için bakınız: Joachim Hoffmann, *Die Ostlegionen 1941-1943. Turkotartaren, Kaukasier und Wolgafinnen im deutschen Heer*, Freiburg 1976.

⁴ Gerhard von Mende savaŐtan sonra tecr belerini yayımlamıŐtır. Detaylı bilgi ii bakınız: Gerhard von Mende, “Erfahrungen mit Ostfreiwilligen in der deutschen Wehrmacht während des Zweiten Weltkriegs”. In: *Vielv lkerheere und Koalitionskriege*, Darmstadt 1952, S. 24-33; Anonim raporlar Şu Őemelerde de bulunabilir: „Erfahrungen eines Betreuungsoffiziers für Freiwillige aus den Völkern der Sowjetunion in der Deutschen Wehrmacht“ S. 34-39.

Öncelikle Waffen SS'in "Türkistan Çalışma Grubu" ile iş birliği içinde yürütmüş olduğu imam kurslarının var olduğu tespit edilmelidir. Evveliyatına ilişkin olarak ise yalnızca Burchard Brentjes'in "çalışma grubuyla" ilgili bulguları bağlamında neler ortaya koyduğu bilinmektedir. Ayrıca hazırlıklara "Reich Bölgesel Coğrafya Kurumu"nun dâhil olup olmadığı ve nasıl dâhil olduğu halen belirsizdir.⁵ Her hâlükârda 8 Mart 1944 tarihinde SS-Üsteğmen Olzscha ve muhtemelen SS-Korgeneral Berger ile SS Justitiar Kaufmann arasında bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede bir molla okulu için sözleşme hususu ele alınmıştır. (BArchB, R 58/305, Bl. 191). İmam Enstitüsü'nün kuruluşu 21 Nisan 1944 olarak saptanabilmektedir.

Bu günde Berger, Guben'de devralınan küçük bir oteli Müftü'ye devretmiştir. Berger'in bildirdiğine göre:

"Müftü, gözle görülür bir şekilde etkilenmişti ancak ev, zamanın güçlükleri nedeniyle hiçbir şekilde görkemli değildi ve bazı mobilyalar halen eksikti. Fakat tüm bu hususların dört hafta içinde düzene girmesi beklenmekteydi." (BArchB, NS 19/2637, Bl. 32).

Müftü, okulun açılışında Almanca tercümesi korunan Arapça bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Büyük Alman İmparatorluğu ve Müslümanların ortak çıkarlarını ve hedeflerini vurgulamıştır. İmam okulu ise bu işbirliğinde bir kanıt olarak ortaya çıkmıştır. Okulda eğitilecek imamların görevi, birimlerin ahlaki liderliğini üstlenmektir. Bu liderlik, dünyanın en iyi ve en modern silahlarıyla eşit olan ve hatta aşan bir ahlaki liderliktir. Kendisi imamların görevlerine şu şekilde dikkat çekmiştir:

"İmam, eylem ve tutumlarında örnek bir insan olmalıdır. Bu enstitüdeki her imamın İslam'ın ilkelerinin önemini öğrenmesi görevinizi kolaylaştırmanın garantisidir. İslam'ın ilkeleri onlara uyacağımız sürece sizi vatanınızın, dininizin ve varlığınızın galibi yapacaktır. Vazifeniz sadece namazda ve dinde yoldaşlarınıza yol göstermek değil, aynı zamanda İslam'ın Müslümanların talep ettiği ahlaki tutumu güçlendirmek, onu özgür bir hayata ulaşmak için ölümü küçümseyen cesur bir asker haline getirmektir. Tarihin gösterdiği gibi insanlığın daha iyi olmasına katkıda bulunan İslami erdem ve faziletlerde tıpkı sizin gibi yoldaşlarınıza yol göstermeniz gerekir. Ama aynı zamanda son derece önemli başka bir göreviniz daha var. Bu görev, Müslümanlar ve müttefikleri olan Büyük Almanya arasındaki işbirliğini güçlendirmek ve derinleştirmektir." (Großmufti von Jerusalem, Bl. 24f, Berlin).

Elbette Müftünün konuşmasının Arapça metnini yeniden oluşturmak bazıları için çekici bir filolojik görev olacaktır. Ancak her şeyden önce Filistinli politikacının Arapça konuşmasının Boşnakçaya mı yoksa Türk diline mi çevrildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Çünkü muhataplarının çoğunun Arapçası çok gelişmemiştir.

Bunun dışında başka bir süreç halen aydınlatılmamıştır. 26 Kasım 1944'te SS Tugayı Tümgeneral Schellenberg, Doğu Türk Molla Okulu'nun açılışı vesilesiyle bir konuşma yapmıştır. Burada elbette şimdiye kadar cevaplanmayan soru, yeni bir kurumun açılışı mı yoksa daha önce kurulmuş olan bir eğitim merkezinin dönüşümü mü olduğudur. 50 yılı aşkın bir sürenin geçmesi ve o zamanın insanlık dışı politikalarına bakıldığında, konuşma ve üslup açısından özellikle dikkat çekmektedir. Schellenberg başlangıçta bazı gerçekleri çarpıtarak Almanya'nın hiçbir zaman Müslüman halkı

⁵ Vakıf, 2 Eylül 1944 tarihli Türkistan Çalışma Grubu'na yazmış olduğu mektupta, Dresden'deki molla okulunun planlanan açılış tarihini mümkün olduğunca erken bildirmeyi talep etmiştir. (BArchB, R 58/305, Bl. 227).

yönetmeyen ve kendi egemenliği altına almaya çalışmayan tek büyük g c olduğuna işaret etmiştir.⁶ Almanlar bu sebeple I. Dünya Savaşı esnasında savaşa gönüllü olarak katılmayan ancak arlık rejimi tarafından zorlanan Rus savaş esirlerini ayıklamışlardır. Bunlar  ncelikle Almanya'ya karşı isteksizce savaşan, etnik-millî ve kültürel-dini muhalefette Rusya'ya karşı belirleyici olan Türk kökenli insanlardır. Schellenberg'in burada niçin sadece arlık Rusyası'ndan gelen "Hilal" kampındaki mahk mlara atıfta bulunduğu ve bu kamptaki Kuzey Afrikalı ile Hintli esirler hakkında bir Őey söylememiş olması açılacak "Doğu Türk" okulu göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır. Schellenberg, Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman azınlıkların ulusal ve kültürel kimliklerini korumada İslam'ın rolüne dikkat çekmiştir. Nazizm'in din karşıtı tutumunu göz önüne alarak bu durumu Şaşırtıcı bulmuştur. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın, kültürel ve dini geleneğin yozlaşmasının tehditk r bir Şekilde ilerlediği esnada Sovyetler Birliği'ndeki etnik itici g clerin henüz ortaya çıkmadığı bir zamanda patlak verdiğini belirtmiştir. Schellenberg'in konuşma metninde ilginç olan Őey, konuşmanın silinen ve bu nedenle korunamamış olan son kısmı değildir. Böyle bir okulun kurulması için Almanların gerekçeleri şunlardır:

"Ruslaştırma sürecini engellemek Almanların ıkarınadır. Zira Rus devi, asimile edilen her halkla birlikte daha çok g clenmektedir ve hızla büyüyen nüfusu ile doğudaki Alman hayat sahasına baskı yapmaktadır. Bu nedenle Rus olmayan halkların dilsel, etnik, kültürel ve dini yönlerini g cendirerek ulusal bağımsızlık çabalarının desteklenmesi Almanya ve Rusya arasındaki ilişki nasıl olursa olsun Almanlar açısından sağduyulu bir tavır olacaktır."

Schellenberg, Doğu Türklüğü ile ilgili olarak hangi noktaların rol oynaması gerektiğini de açıklamaktadır:

"Ortak tarih bilincinin uyanması, ortak kültürel değerlerin yeniden canlandırılması, lehçelerinin ortak bir yazı dilinde buluşması ve birbirlerine bağlılık yolu ile karışık evliliklerden kaçınarak etnik özelliklerinin korunması, Doğu Türklerinin eskiden beri dile getirmiş oldukları talepleridir."

Schellenberg, İslam'ın özel rolüne atıfta bulunarak şunları da ifade etmektedir:

"İslam, Doğu Türklerinin ulusal, etnik ve kültürel olarak ortadan kaldırılmasına ve Bolşevizm'i desteklemelerine karşı önemli bir siper olarak görülmelidir. İslam kamusal yaşamın bir platformudur. Ayrıca devlet d şncesinin temeli, tutarlı bir kültürel gelişimin ve Doğu Türkleri için aynı zamanda biyolojik özlerinin bir koruyucusudur. Kendinden olmayan bölgelerin ulusallıktan uzak tutulmasının temel bir önkoşulu olan Bolşevizm'in İslam'a karşı savaştığı ve genç neslin sıkı önlemlerle neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı açıktır. Bu nedenle Doğu Türklüğünün genç neslinin geleceğe kendi g cleriyle yürümeleri için gelenekleriyle bağlantısının yeniden güvence altına alınması gerekmektedir. Ancak bu husus, Bolşevik ideolojilerin ve hatta Rus olmayan bir dünya görüşüne karşı koyabilmek için Rusların koltuk değerlerine dayanarak olmamalıdır."

Schellenberg, savaş öncesi dönemde özellikle Orta Doğu'da yükselen ve en azından M ft  tarafından bilinmeyen, ayrıca İslam'a da yönelmiş olan Nazi ideolojisine karşı şu tespitle yanıt vermektedir (Wild, 1985: 126-173):

"Doğu'nun Rus olmayan halklarının korunması ile kurtuluşuna yönelik var olan ve zaman içinde gizlenemeyecek olan Alman çıkarları şimdi daha çok vurgulanmalıdır." (BArchB, SS Hauptamt, Film 2418).

⁶ Alman sömürge yöneticileri Doğu Afrika ve kuzey bölümündeki Alman kolonileri Togo ile Kamerun'daki Müslümanlar üzerinde h kimiyet kurmuşlardır. Fas'taki Alman çıkarlarının bir Alman koloni yerleşimine yol amaması, Wilhelm Almanya'sının ilgi eksikliğinden kaynaklanmıyordu.

SS lideri, eğitim kurumunun açılışını samimi Alman ilgisinin bir kanıtı olarak görmektedir. Dresden'deki molla okulunun açılmasıyla askeri durum göz önüne alındığında bir dizi teknik kararlar gerekli hale gelmiştir. _10 Ocak 1945 tarihi şaşırtıcı bulunmuştur._ Bu nedenle molla okulundan mezun olanların “Molla” ya da “imam” unvanını alıp almaması gerektiği düşünülmektedir. (BarchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, 10.1.1945). İslam saha din görevlilerinin doğru rütbe rozetleri sorunu da detaylı olarak tartışılmaktadır. (BarchB, NS 31/42) Son olarak iki dilli sertifika formları üzerinde de çalışılmaktadır. (BarchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922). Fakat asıl mesele, yeni kurulan kurumdaki öğretim kadrosu sorunudur. Görünüşe göre okuldaki teknik personelin donanımı daha az zorluğa neden olmuştur. Göttingen kurslarının başkanı Bertold Spuler, Wehrmacht'ın molla kurslarına katılanların düzenli bir şekilde sorunsuz beslenmeleri hususu üzerine düşünmüş ve Ağustos 1944'ten itibaren Dresden'de iki Müslüman kadın, mutfak asistanı olarak kullanılmıştır. (BarchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2180, 16. 1. 1945). Fakat öğretmenlerle ilgili sürekli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Açıkçası Wehrmacht kendi kurslarının aksine Alman oryantalistleri istihdam etmek istememekte ve bunun yerine acilen Müslüman öğretim elemanları aramaktadır. 14 Kasım 1944'te Dışişleri Bakanlığı'nda Alimcan İdris'in SS genel Merkezi tarafından Dresden'deki molla okulunun yönetimini tam zamanlı olarak devralmasını istendiği bir toplantı yapılmıştır. Zira orada uzman bir yönetimin varlığından söz edilememektedir. İdris bunu reddetmiştir çünkü Alman propagandası tüm yayınlarını Türk halklarına yönlendirmiştir. Ayrıca kendisi dünya savaşından bu yana Dışişleri Bakanlığı'nın üyesidir ve önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bazı koşullar karşılığında okulu yarı zamanlı olarak yönetmeyi kabul etmiştir. Bu şart, sadece Türkistan mollalarının değil, Müslüman halkları temsil eden tüm gönüllülerin bu okullarda yetiştirilmesini içermektedir. Diğer not ise şaşırtıcı bir eleştiri içermektedir:

“İdris Bey, Mollaların Dresden'deki eğitimlerinin çok uzun olduğunu ifade etmektedir. Zira onun düşüncesine göre, dönüm noktası olan bir kriz zamanında yetenekli mollaları birliklerden uzun süre geri çekmek doğru değildir.”⁷

İdris'in molla okulunu yönetmeyi reddetmesine rağmen daha fazla baskı altına alınmıştır. Öte yandan propaganda yayınları için önemi fark edilmiştir ve SS tarafında yerine bir yedek aranmıştır. Bu kişi, diplomatik ilişkilerin kesilmesinden sonra Türkiye'den Berlin'e dönen Türkolog Steuerwald'dır.⁸ Kendisi için önceden Birleşik Krallık önerisi yapılmıştır ve büyük Alman radyosunda çalışmayı onaylamıştır. (BARCHB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922). 21 Şubat 1945 tarihli bir mektupta İdris'in haftada üç gün daha önce birkaç kez gittiği Dresden'e gönderildiği yazılmaktadır. Ancak hepsinden ziyade o, eğitilmiş 62 Müslüman saha din görevlisini doğrudan gönüllü çalışma için ve yedek tugayda derslerinde hazır bulundurmaktadır. 19 Ocak 1945 tarihinde

⁷ İdris, Türkistan ve Volga-Tatar komiteleri ile ilgili çeşitli söylentileri devam ettirme fırsatını değerlendirmiştir: Kendisi, Milli Türkistan Birlik Komitesi Başkanı Veli Kayyum ve Volga Tatar Komitesi Başkanı'nın etkisine bağlı kalmayacağını bildirmiştir. Dışişleri Bakanlığı'ndan Elçi von Hentig, Almanya'ya gönderilen tüm Türkistanlıların arasından en yeteneksizinin Veli Kayyum olduğunu belirtmiştir. Ayrıca diğer Türkistanlıların aksine Alman okullarında ve üniversitelerindeki eğitim için defalarca reddedilmiştir. Şu anki pozisyonu Alman dilini iyi bilmesine atfedilebilir. Alman dilini iyi bilmesini ise üç Alman kadınla yaşamış olduğu gerçeğine borçludur. Sırf bu nedenle Veli Kayyum Türkistan'da ve Türkistan gönüllülerinin çoğu tarafından reddedilmektedir. İdris, Veli Kayyum'u hiç güvenilir bulmamaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın elinde Veli Kayyum'un her türlü gelişmeye hazırlıklı olmak için Paris, Karlsbad ve Potsdam'da birer ev satın aldığını gösteren belgeler vardır. Onun, Türkistanlılar içindeki siyasi muhaliflerini tasfiye etmeye ve etkisiz hale getirmeye çalışması, kendisine karşı artık ortadan kaldırılamayacak bir muhalefetin oluşmasına yol açacaktır. Her Türkistanlının bildiği “Han” unvanını kendi inisiyatifiyle almıştır. Volga-Tatar Komitesi Başkanı, sürekli sarhoşluğu nedeniyle de Almanya'daki tüm Volga Tatarları tarafından kesinlikle reddedilmiştir. (Ebenda, Film 2419, Bl. 696519f).

⁸ Onunla ilgili bakınız: Horst Widmann, *Exil und Bildungshilfe. Die deutschsprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933*, Frankfurt/M. 1973, s. 151, 226.

Gönüllü Birliklerin generaline verdiği bir raporda izlenimlerini aktarmıştır. Bu raporlardan birinde molla okulunda uygulanması düşünülen öğretim programı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır:

“Din derslerimde doğru olan İslam’ı ve 67 yasak ile 41 emrinin en önemli kısımlarını anlattım. Sünnilik ve Şiiliğin tamamen siyasi bir mesele olduğunu, Müslümanlar arasında dinsel bir mesele olmadığını açıklayıp kanıtladım.” (BArchB, NS 31/40).

İdris muhtemelen Bertold Spuler’in tespitlerine karşı mezhepsel farklılıklara atıfta bulunmaktan kaçınmanın kursların başarısı için büyük önem taşıdığına işaret eden raporuna yanıt vermiştir.

Göttingen molla kurslarına katılanlar hakkında çok az ayrıntı bilinmekle birlikte, Dresden’dekilerin tarihsiz isim listeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte bir yandan da Dresden Molla Okulu’nda eğitime devam eden ve yardımcı öğretmen olarak kalmak zorunda olan 13 mollanın listesi de mevcuttur. Birinci sınıf için 16 kişilik, ikinci sınıf için 21 kişilik bir liste vardır. (BArchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922). Katılımcılar 30 ve 60 yaş arasındadırlar ve ortalama yaş 40’tır.⁹ Performanslarının değerlendirilmesi ise ortalamanın üzerinde olarak tanımlanmıştır. Bir ve ikinci sınıflardaki 37 katılımcıdan yedisi “yeterli” notu almışken, on biri de “çok iyi” notunu almışlardır.

SS Molla okulunun doğuşu kadar sonu da belirsizdir. SS Üsteğmen Schyia’nın Weißenfels/Saale’de SS ana ofisinden kıdemli bir subaya gönderdiği 23 Şubat 1945 tarihli bir telgrafta şöyle denilmektedir:

“Prof. İdris ve Wehrmacht ile SS’in İslami din görevlileri ve Dresden okulunun diğer 70 üyesi için önceden hazırlanmış olan alternatif bir yere nakledilene kadar acilen yiyecek ve barınma sağlanmasını istiyoruz.” (BArchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2180, 23.2.1945).

Anlaşıldığı üzere grup, 14 Şubat 1945’te Dresden’e yapılan bombalı saldırıdan sonra Berlin’e ya da batıya gitmeye çalışmıştır. Görünüşe göre de Weißenfels’de kalmışlardır, zira 2 Mart’ta Schiya, Weißenfels’e telgraf çekmiştir: “Molla okulunun kapatılması ve muhtemelen Türkistan’daki vaziyet ile ilgili herhangi bir emir bilinmemektedir. Talimatlar beklenmelidir. Dr. Olzscha oraya doğru yola çıkmıştır.” (BArchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922). Nazi İmparatorluğu’nun çöküşünün kaosu içinde İdris, 6 Mart 1945’te Molla Okulu bünyesindeki kişileri bulmaya çalışmıştır. (BArchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, 699434). Ancak 13 Mart’ta kısa ve öz bir uyarı almıştır: Söz konusu mektuba atıfla, emirlerin ancak molla okulu açıldıktan sonra gündeme geleceği belirtilmektedir. (BArchB, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, 699433). Dresden molla okulu çalışanlarının ve öğrencilerinin izleri savaş sonrası dönemin kargaşasında kaybolmaktadır.

Mütercimın Genel Değerlendirmesi

II. Dünya Savaşı esnasında Alman propagandası Sovyetler Birliği’ne karşı bir yöntem olarak Türkistan, Kırım, İdil-Ural gibi Müslüman-Türk nüfusun yaşadığı bölgelerde kullanılmıştır. Almanların bu milletler ile yoğun bir şekilde ilgilenmesinin nedeni, adı geçen milletlerin Sovyet baskısı altında yaşamış olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Almanya, bu milletlerle işbirliği yaparak Sovyet Rusya’yı bertaraf etme amacını gütmüştür. Böylece 1944 yılı gibi geç bir tarihte bile Almanya’da bazı okullar açılarak, cephede Rusya’ya karşı savaşan Müslüman askerler üzerinde daha etkili olabilecek imamlar yetiştirmek hedeflenmiştir. Bu durum aynı zamanda İslam dininin bir araç olarak bu askerler üzerinde kullanılması anlamına gelmektedir.

Savaş döneminde din ile ilgili konularda birleştirici rol oynamak ve Almanya ile İslam dünyasının işbirliğini sürekli vurgulamak amacıyla ön planda olan Müftü Âmin el-Hüseyni, imamların

⁹ Belirtilen doğum tarihlerinin gerçekte ne kadar uyumlu olduğu araştırılmalıdır.

görevlerinin “ölümü göze alan cesur bir asker olmak” ve “Almanya ile Müslüman müttefiklerinin işbirliğini güçlendirmek” olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda kurulan imam okullarının Dresden ve Göttingen’de mevcut olduğu bilgisi verilmekle birlikte, ne zaman açıldığı ve sonlandığı üzerine net bir bilginin henüz açığa çıkmadığı vurgulanmaktadır. Bunun dışında SS tarafından açılan Dresden’deki okul ile Wehrmacht tarafından açılmış olan Göttingen’deki imam okulunun arasında bir rekabet olduğu da sezilmektedir. Bu okullardaki öğrenci sayısı ve burada görev yapan öğretmenlerin listeleri de Alman arşiv kaynaklarında mevcuttur. Bu mevzuda tarafımızdan tercüme edilen makalenin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılacak olan yeni araştırmalar ile mevzunun daha detaylandırılması ve genişletilmesi mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Bennigsen, Alexandre; Wimbush, S. Enders (1985). *Mystics and Commissars: Sufism in the Soviet Union*, London.
- Brentjes, Burchard (1985). “Die Arbeitsgemeinschaft Turkestan im Rahmen der DMG – ein Beispiel des Mißbrauchs der Wissenschaften gegen die Völker Mittelasiens”, In: *Ders. (Hg.), 60 Jahre Nationale Sowjetrepubliken in Mittelasien im Spiegel der Wissenschaften*, Halle, s. 151-172.
- Brower, Daniel; Lazzarini, Edward (1997). (Hg.) *Russia’s Orient: Imperial Borderlands and Peoples 1700 – 1917*, Bloomington.
- Daniel, Norman (1966). *Islam, Europe, and Empire*, Edinburgh.
- Fragner, Bert G. (1989). “Probleme der Nationswerdung der Usbeken und Tadshiken”, In: *Andreas Kappeler (Hg.), Die Muslime in der Sowjetunion und in Jugoslawien*, Köln, s. 19-34.
- Heine, Peter (1980). “Al-Cihád – eine deutsche Propagandazeitung im 1. Weltkrieg”, In: *Die Welt des Islams*, Leiden 20, s. 197-199.
- Heine, Peter (1996). “Die Imam-Kurse der deutschen Wehrmacht im Jahre 1944”, In: *Gerhard Höpp (Hg.), Fremde Erfahrungen. Asiaten und Afrikaner in Deutschland, Österreich und in der Schweiz bis 1945*, Berlin, s. 229-238.
- Hoffmann, Joachim (1976). *Die Ostlegionen 1941-1943. Turkotartaren, Kaukasier und Wolgafinnen im deutschen Heer*, Freiburg.
- Höpp, Gerhard (1988). “Die Wünsdorfer Moschee, 1915-1924”, In: *Hallesche Beiträge zur Orientwissenschaft*, 13, s. 43-49.
- Höpp, Gerhard (1993). “Zehrendorf – ein islamischer Friedhof?”, In: *Moslemische Revue*, 13, s. 215-226.
- Hurgronje, C. Snouck; Becker, C.H. (1983). Ein Beitrag zur Geschichte der angewandten Orientalistik. In: *Die Welt des Islams*, 23, s. 378-387.
- Kemper, Michael (1996). (Hg.), *Muslim Culture in Russia and Central Asia from the 18th to the Early 20th Century*, Berlin.
- Kocaoğlu, Timur (1984). “Islam in the Soviet Union: Atheistic Propaganda and „Unofficial Religious Activities”. In: *Journal of Muslim Minority Affairs* 5, s. 145-152.
- Mende, Gerhard von (1952). “Erfahrungen mit Ostfreiwilligen in der deutschen Wehrmacht während des Zweiten Weltkriegs”, In: *Vielvölkerheere und Koalitionskriege*, Darmstadt, s. 24-33;
- Mende, Gerhard von (1952). “Erfahrungen eines Betreuungsoffiziers für Freiwillige aus den Völkern

der Sowjetunion in der Deutschen Wehrmacht” s. 34-39.

Salih ash-Sharif at-Tunisi (1982). “a North African Nationalist in Berlin during the First World War”, In: *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée, Aix-en-Provence* 33, s. 89-95.

Widmann, Horst (1973). Exil und Bildungshilfe. Die deutschsprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933, Frankfurt/M. s. 151, 226.

Wild, Stefan (1985). “National Socialism in the Arab East between 1933 and 1939”, In: *Die Welt des Islams*, 25, s. 126-173.

Arşiv Kaynakları

Institut für Zeitgeschichte, München, NO-2885, Vermerk vom 5. 8. 1944.

Bundesarchiv Berlin (BArch), Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2180, Vermerk Schiya vom 23. 12. 1944.

BArch, R 58/305, Bl. 227.

BArch, R 58/305, Bl. 191.

BArch, NS 19/2637, Bl. 32.

Berlin Document Center, Sonderakte 6, Großmufti von Jerusalem, Bl. 24f.

BArch, SS Hauptamt, Film 2418.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Vermerk vom 10.1.1945.

BArch, NS 31/42, Bl. 46.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922, Bl. 699429f.

BArch, Film 2180, Amtsgruppe D an Hauptwirtschaftsamt, 16.1.1945.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922, Bl. 699449.

BArch, NS 31/40, Bl. 8.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922, Bl. 699233ff.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2180, Schiya an Standortältesten Weissenfels/Saale, 23.2.1945.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Film 2922, Bl. 699377 und 699437.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Bl. 699434.

BArch, Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei, Bl. 699433.